

MISCELLANEA SAMOJEDICA*

MIKOLA TIBOR

I.

Az uráli genitivus problémáját vizsgálva N. SEBESTYÉN IRÉN részletesen tárgyalja a szelkup *-ndġ* dativus-lativus-ragot is (ALH. VII, 323 kk.). Arra az eredményre jut, hogy a *ndġ* ragnak csak az *-n* eleme volt eredetileg határozórag, a *-dġ* pedig a determinálós szerepben gyakran használatos Pxs₃-ból származik. A *-nd^o*, *-ndé*, *-nd* végű kamassz főnevekben, névutókban és határozószókból szintén a Pxs₃ nyomát keresi (i. m. 315 kk.).

Hogy a kamassz nyelvérzék számára a *-d^o*, *-de*, *-d* valóban birtokos személyragnak tűnt, azt igazolja az a körülmény, hogy a dativusban és locativusban álló nomen possessi a rendelkezésünkre álló kevés szövegben mindig Px-et vesz föl, ugyanakkor amikor birtokviszonyon kívül a főnevek az említett esetekben általában nem veszik föl a *-d^o*, *-de*, *-d* elemet. Lássuk a példákat! DONNER—JOKI „Kamassisches Wörterbuch”-jának szövegeiben a következő adatokat találtam:

90 *ġād^on tābānd^o* 'am Fusse der in der Mitte des Zeltes befindlichen Stange',
91 *nen pi^omēnd^o* 'am Bande eines Frauenrocks', 92 *inen nānānd^o* 'am Bauche des Pferdes', 95 *nan tāβānd^o* 'an den Stamm des Baumes', 95 *nan tāb^ond^o* 'am Stamme des Baumes', 96 *mān šui^ouund^o* 'innerhalb des Zeltes', 97 *uun ma^oand^o* 'zum Zelte des Ulu', 99 *ba^otpōlān aŋgānd^o* 'auf dem Deckel des unterirdischen Raumes'.

A birtokszó más eseteiben a birtokos személyrag egyáltalán nem általános. A nominativusban gyakori ugyan a birtokos személyrag, de a birtokos személyrag nélküli szerkezetek is vannak:

96 *man aġ* 'die Tür des Zeltes', 98 *inen old^oa... nēn old^oa* 'die Pferdegessierre... die Frauenkleider'. Az accusativus a legtöbbször birtokos személyrag nélküli: 91 *ešān udāb^o* 'die Hände der Kinder', 88 *kōn^on kubāb^o* 'ein Bärenfell', 89 *kān^on ko^otōbo* 'des Kaisers Tochter', 93 *urāžān šide nukēb^o* 'Urāž^o-s zwei Weiber' stb.

Néhány birtokos személyragos alak: 91 *d^oaki^onukain^o tendēn* 'die Sehnen der alten Weiber', 93 *kul^oin mōt nēkēzānd^o* 'die Jungen des Rabennestes', 95 *uārin pājezānd^o* 'die Mäuler der Schafe'.

A lativus-dativusi nomen possessi *-xt*• eleme olykor behatolt az abszolút ragozású lativusokba is: *šun^o* 'in das Feuer', *bārān^o* 'in den Sack'. Ezen szavak *n*-je JOKI szerint (i. m. 133) korábbi **nd* (<**nt*)-ből való. N. SEBESTYÉN IRÉN (i. m. 315) elfogadja Jokinak ezt a magyarázatát, s rámutat arra, hogy a *šun to^ond^o* 'an das Feuer', *šund^o to^ond^o* ua., stb. kifejezések tkp. értelmezős szerkezetek, s hogy pontos fordításuk 'zu dem Feuer, an seinen Rand'. Hogy ma az ilyen szerkezetek mind értelmezős viszonyt tartalmaznak, az nem valószínű, legnagyobb részükben bizonyára

* Részletek egy hosszabb dolgozatból.

a possessiv viszonyítás áll előtérben, de ami a kérdéses szerkezetek eredetét illeti, teljes mértékben egyetértek N. Sebestyén Irénnel.

Hogy a determináló birtokos személyrag éppen az ilyesféle appositionalis-possessiv kifejezésekben járult a főnevekhez, s nem egyéb mondattani helyzetekben, az érthető, hiszen a nomen possessoris által a nomen possessi bizonyos mértékig határozottá vált. Nyilván az sem véletlen, hogy éppen a lativusi nomen possessin általánosult a determináló elem, s az sem, hogy az abszolút ragozású alakok közül éppen a lativus-dativusra terjedt át a xnt . Mindennek az oka az lehet, hogy a genitivus föltehetőleg a dativus-lativusból származik, s a két eset világos elkülönítése céljából tapadt a Px a lativusraghoz.

Az északi szamojéd nyelvekben nagyon hasonló viszonyokat figyelhetünk meg. Az enyec *-ddo*, *-do*, *-to* ragok közül a *-ddo* bizonyosan xnt -kapcsolatot tartalmaz. Az összetett dativusrag a nganaszanban is megvan: *-nta(η)*, *-nda(η)*, *-ta(η)* stb. A nyenyec *-n*, *-t* dativusragok közül a *-t* (pl. *māt* 'a házba') föltehetőleg szintén korábbi xnt -re megy vissza, hiszen a *māt* 'a házba' szó teljesen megegyezik a *māt* 'a te háznak a' genitivusi Pxsg2-vel ellátott szóval, amelynek *-t* végződése bizonyosan xnt -re megy vissza. Az északi szamojéd összetett lativusragok második eleme feltűnően egyezik a megfelelő genitivusi Pxsg2-vel. Hasonlítsuk össze a következő nyelvi elemeket:

	dativusrag	sg gen Pxsg2	sg gen Pxsg3
nyenyec	<i>-n</i> , <i>-d</i> , <i>-t</i> ($<{}^xnt$)	<i>-nd</i> , <i>-t</i> ($<{}^xnt$)	<i>-nda</i> , <i>-ta</i>
enyec	<i>-ddo</i> ($<{}^xnt$), <i>-do</i> , <i>-to</i>	<i>-ddo</i> ($<{}^xnt$), <i>-do</i> , <i>-to</i>	<i>-dda</i> ($<{}^xnt$), <i>-da</i> , <i>-ta</i>
ngan.	<i>-nta(η)</i> , <i>-nda(η)</i> , <i>-ta(η)</i>	<i>-ta</i> ($<{}^xnt$)	<i>-tu</i> ($<{}^xnt$)

A nganaszan *-ta*, *-tu* rag előtti egykori xn -re utal az a körülmény, hogy ezek előtt a ragok előtt a főnév gyenge fokban áll, pl. *jajeta* 'apádnak a...', de *jasera* 'apád', s ez a második szótag eredeti zártságára vall. A nganaszan dativus-lativusragok végső, ma már általában lekopott *η*-je szintén lativusrag.

Az összetett lativus-dativus rag és a sgen Pxsg2 ilyen messzemenő egyezése aligha lehet véletlen. A főntebb vizsgált déli szamojéd viszonyok alapján arra gondolhatunk, hogy az összetett dativusrag az északi nyelvekben is determináló szerepű birtokos személyragot tartalmaz, de itt nem 3., hanem 2. személyűt. Közismert, hogy a Pxsg2 az északi szamojéd nyelvekben nagyon gyakran determinálásra szolgál. A folyamatot itt is a genitivus és dativus közti különbségtevésekre való törekvés válthatta ki.

Érdekes, hogy a nyenyec folyamatos melléknévi igenévképzőnél ugyanolyan $n \sim d \sim t$ váltakozás fordult elő, mint a lativusragnál, vö. a *-na*, *-da*, *-ta* igenévképzőt és a *-n*, *-d*, *-t* lativusragot. Ez a párhuzamos váltakozás azért érdemel figyelmet, mert különben az *n* nem szokott *d*, *t*-vel váltakozni. Az $n \sim d \sim t$ váltakozó hangok közül a *-t*, *-d* mássalhangzós *t* után szokott állni. Valószínű, hogy az összetett xnt -rag *n*-je a hármas mássalhangzó-torlódás miatt esett ki a mássalhangzós tövekben, s így ott a *-t*, *-d* most már egyedül látja el a lativusi irányjelölést.

A nyenyecben az összetett xnt rag *t*-je magánhangzós tövekben szabályosan esett ki, a nganaszanban és enyecben szabályosan őrződött meg (enyec *dd*), vö. finn *kanta*, nye. *χāna*, eny. *kadda*; finn *jāntee*-, nye. *jēn*, eny. *jeddi*, ngan. *jenti*.

A *-n*, *-d*, *-t* dativusi ragváltozat (')-je lehet másodlagos, analogikus, mint az *m'* accusativus ragon is. A nganaszan *-nta(η)*, *-ta(η)* alapján azonban arra is gondolhatunk, hogy a nyenyec -, mint bizonyára a nganaszan *-η* is, a genitivusraggal azonos, amely akkor járult a dativus-lativusi ragkomplexumhoz, amikor a genitivusrag nem különült még el teljesen, amikor még irányhatározói szerepet is betöltött. Erre

mindhárom északi szamojéd nyelvben akkor lehetett leginkább szükség, amikor a mássalhangzós tövekhez járulva a rag *-nt* mássalhangzókapcsolatának *n*-je, a tulajdonképpeni dativusrag kiesett.

Az eddigiekben fölvetett problémákat nyilván nem lehet megoldottnak tekinteni, számos részletkérdés még további kutatásokra vár.* Reméljük, hogy föltevésünk a jövőben beigazolódik.

II.

N. SEBESTYÉN IRÉN idézett tanulmányában a szelkup genitivusragot is megvizsgálja. Ezzel összefüggésben kitér (ALH. VII, 322 kk.) a következő szelkup nyelvjárási adatokra: K. *kuagan-par*, NP. *kuagan-pari*, FO., Csul. *kuakta-par*, B. *kēget-pār*, *kuekte-pār*, Taz. *kuekte-pār*, É. *kuet-par*, 'Achsel' (K., NP. *kuaga* 'Schulter'; É. *par*, K. *pār* 'das Obere, die Höhe'); — Csul. *agan tuob* 'Lippe (-Mundrand)', Taz *ākte-tom* id. (É., Jel., Kar. *ak, āk*, KO., K., NP., B., Taz *āη*, Csul. *oan*, FO. *ēan* 'Mund'; É. *top*, KO. *tōb*, Csul., FO., NP. *tuop*, B., Kar. *tup*, Taz *tōp* 'Rand'). Úgy véli, hogy a felsorolt szóösszetételek *-n*, *-t*, *-te*, *-ta* végű nomen possessorisai két csoportra oszthatók: az *-n* végűek genitivusragot, a *-t*, *-te*, *-ta* végűek viszont csak determináló szerepű Pxsg3-t vesznek föl, genitivusragot nem tartalmaznak. Ebből kiindulva úgy látja, hogy a nomen possessoris általánosnak mondható *-n ~ -t* végződése sem azonos mindig az *-n ~ -t* genitivusraggal, hanem a *t* több esetben is nominativusi, determináló Pxsg3 lehet. Megemlítem itt, hogy egyes szelkup nyelvjárásokban a szóvégi *n* és *t* szabadon váltakozik egymással nemcsak a genitivusragban, hanem minden más szóban is.

E magyarázat ellen föl lehet hozni a következőket: (1) Ha a nomen possessoris birtokos személyraggal van ellátva, akkor a végződése általában *-ndē*. Ez a *-ndē* N. SEBESTYÉN IRÉN szerint azonos a possessiv ragozás dativusával (ALH. VII, 327), ami véleményem szerint is igaz végső fokon. Viszont teljesen elszakítjuk egymástól az abszolút és a possessiv ragozás azonos alakjait, ha feltesszük, hogy pl. a *surēt čātē* 'über den Wolf' előtagja csak birtokos személyragot venne föl, amíg például az *irāntē čātē* 'an der Stelle des Mondes' előtagja a birtokos személyragon kívül egy *-n* dativusragot is kapna. Az abszolút ragozásban álló nomen possessoris az esetek egy részében valóban nem vesz föl semmilyen casus-suffixumot, de az abszolút és a possessiv ragozású nomen possessoris azért többnyire mégis csak abban az egy vonatkozásban tér el, hogy az egyik tartalmaz birtokos személyragot, a másik pedig nem. (2) A NP nyelvjárásban *kuagan pari* alakban fordul elő a 'Schulter-Oberes' kifejezés, s nem véletlen, hogy éppen itt találkozunk az *-n*-es formával. A Natsko-Pumpokolski nyelvjárás ugyanis a keti nyelvjárások közé tartozik (vö. SUST, CXXII, 3), amelyek mindig megőrzik az *-n* hangot (vö. SelkGr. 5.). Úgy tűnik tehát, hogy az *-n ~ -ta*, *-te* ellentétben nem két szuffixum ellentétéről van szó, hanem nyelvjárási ellentétről. A DUL'ZON följegyezte szelkup anyag egy része is *n*-ező nyelvjárásból származhat, mert a birtokos szó következetesen *-n* ragot kap (vagy ragtalan), pl. Ketsk. 136 *тан кын па'ро:нт тиннандж 'ты на берег придешь'*; Ketsk. 132 *палат'ен парт кужалгы? 'на полати лечь?'*; Ketsk. 126 *са: Уын па: рут омдъ 'на соль сел'*; Ketsk. 126 *и табым саУн*

* *Társzerkesztői megjegyzés:* ennek során várhatólag több fontos morfonológiai kérdésnek is szava lesz az allomorfozok magyarázatában, főleg az *n ~ t* (*~ d*) suffixum-alternáció genézisére vonatkozóan. — HP.

па: роУоддъ каленкан омдъдджежай 'и его на коленки сверху на соль поставили'; Du. 16, 30 a мóган пароУън са: Уътку к'ер'ег'енг ду: псе 'а сверх муки посолить надо дубом'.

Nekem az a véleményem, hogy a *kuakta-par*, *kuekte-pār*, *akte-tom ta*, *te* elemének magánhangzója ejtéskönnýtő szerepben van jelen az idézett alakban. Nélküle ugyanis hármask *ktp* mássalhangzó-torlódás keletkezne, amelyet a szelkup nyelv nem visel el. Magyarázatunk helyességét igazolja a következő adat is: (Pr. 39) *na kožainti čati* 'gegen die Herren', ahol a *ti* végződés *i*-je aligha lehet más, mint ejtéskönnýtő hang.

Hogy a szóban forgó szerkezetekben valóban a hármask mássalhangzó-torlódás feloldásáról van szó, az N. Sebestyén Irén példáiból is kiderül. A *kuekte-pār*, *kuet-par* kifejezésekben a *ktp* torlódás feloldása az első esetben ejtéskönnýtő magánhangzó betoldásával, a másodikban a *k* kiesésével történik meg.

III.

A szelkup névutós szerkezetek vizsgálata során két érdekes kifejezésre bukkan-
tam: (A. 66) *apsiiti muširiptiati čati* 'wegen des Kochens seines Essens' és (ZP. 61) *me učiptämti čati* 'um unsere Arbeit'.

Az első névutós szerkezetben az *apsiiti* szó helyett *apsinti* volna szabályos (*apsi* 'étel' + *-nti* sgenPxsg3). Az *apsiiti* három részre tagolható: *apsi* + *ti* sgnom-Pxsg3 + *t* az abszolút ragozás genitivusragja.

Az első kifejezés elemzése hozzásegít minket az igen különös *učiptämti* szó helyes értelmezéséhez. E szó végén a névutó miatt a sgenPxplurI ragjának kellene állnia (*-mti*), e helyett viszont *-mti* van, amely tkp. a sgaccPxplur 2→3 ragja! Elírás történt volna a szóban? Nem. A kérdéses szóalak úgy jött létre, hogy az *učiptä* főnévhez a *-mti* sgnomPxplurI járult, majd a szóhoz hozzátették még az abszolút ragozás *t* genitivusragját, a *-mti* *t*-je miatt egy *i* kötőhangzóval: **učiptä-mti-i-t*. Az utolsó előtti, nyílt szótag redukálódásra hajlamos *i*-je kiesett, s így alakult ki a furcsa *učiptämti* szó.

IV.

A nganaszan *kundjen* 'hinein', *kunsene* (Locativ), *kunseda* 'von innen', *kunsemane* 'dem Innern entlang' névutók etimológiai megfelelői a következők: nyenyec *šont'e* 'Eingeweide', enyec Ch. *sod'e*, *sud'e*, B. *suse*, Szelk. É. *sünž*, Taz *sünd'*, kam. *söjő* (vö. LEHTISALO, JurVok. 104). A szamojéd szavakat — a nganaszan kivételével — először HALÁSZ kapcsolta össze (NyK. XXIII, 271). A szócsaládot a magyar *szék* 'medulla, nucleus', finn *sisä*, osztják *tigbi*, *tibe* 'das Innere' és más finnugor szavak (vö. MUSZ. 285) megfelelésének tartja. — SETÄLÄ (FUFA. XII, 97) a nganaszan szót a kam. *khüjü*, *kuju* 'Brust', taigi *künšum*, mord. *kuntška*, *kuška* 'Mitte' szavakkal rokonítja, s a nyenyec *šont'e* családját a nganaszan *sinsa* 'Brust' szóval hozza összefüggésbe (vö. SUSA. XXX/5:58). — PAASONEN (Beitr. 187, 191) elutasítja a finnugor egyeztetési kísérleteket, s ő adja először a LEHTISALO által is elfogadott etimológiát. PAASONEN véleményét mi is oszttjuk. A nganaszan szókezdő *k*-ra nézve az PAASONEN véleménye, hogy az talán **čončo* > *končo* elhasonulás következtében alakult ki.

A szócsalád első szótagbeli magánhangzóját LEHTISALO (i. h.) ősszamojéd $^*q \sim ^*u$ -ra vezeti vissza.

Szerintünk PAASONEN hangtani magyarázata nem meggyőző. Valószínűbbnek tartjuk, hogy a nganaszan kivételével minden szamojéd nyelvben $^*kš \rightarrow ^*šš$ -asszibiláció történt — egy megoldási lehetőség, amelyre Paasonen is utal. A problémát ez esetben az okozza, hogy az asszibiláció szóbelseji $^*q, ^*u$ hatására következett volna be, már pedig ilyen hangot én nem szívesen tennék föl az ősszamojédra, habár LEHTISALO (i. h.) számol ilyen hangokkal. Úgy vélem ugyanis, hogy az $^*q, ^*u$ hangok másodlagosan keletkeztek korábbi $^*o, ^*u$ -ból egy szomszédos lágy mássalhangzó hatására. Azt hiszem, a nganaszan *kuñse* etimológiáját a legmegnyugtatóbban a következő módon tisztázhatjuk. Az ősszamojédra $^*kš\eta \sim ^*kšš \sim ^*kšj$ -alakot tételezünk föl, amelyben az $^{-*}\eta, ^{-*}\acute{s}, ^{-*}j$ lativusrag. A háromféle tőalak rekonstruálása szükseges, mivel a nganaszan, a nyenyec, az enyec Ch. és a szelkup szóbelseji $^{-*}\acute{c}$ -re, az enyec B, $^{-*}\acute{s}$ -re, a kamassz *j -re mutat. Az $^{-*}\eta$ után több nyelvben még egy további $^{-*}\acute{c}$ -képző vagy ragelem járul. Ezek után a hangfejlődést így magyarázhatjuk: nganaszan: $^*kš\eta\acute{c}\acute{s} \rightarrow ^*ku\eta\acute{c}\acute{s}$ (az $^{-*}\eta$ hatása!) $\rightarrow ku\acute{n}d'e \sim ku\acute{n}se$ (az $^{-*}\eta\acute{c}$ kapcsolat szabályos fejlődése); nyenyec: $^*kš\eta\acute{c}\acute{s} \rightarrow ^*š\eta\acute{c}\acute{s} \rightarrow ^*š\eta\acute{c}\acute{e} \rightarrow ^*š\eta\acute{n}'e$. A LEHTISALO föltette $^*q \sim ^*u$ váltakozás helyett tehát korábbi *š -ből létrejött $^*o \sim u$ váltakozást tehetünk föl, de talán még helyesebb egyszerűen csak *o*-val számolni, s az *u* kifejlődését az η zártabbá válást előidéző hatásának tulajdonítani.

V.

A nyenyec *tōtařew* 'valamihez hasonlóan, -ként' névutó *-tařew* része képzőszerű elem, amellyel határozószavakat képezhetünk névszókból. Terescsenko külön is szótározza: *-тарев* '(-дарев)' 'как, словно'; *харэ*'' *мятарев* 'палы'' (Ямал)' *торосы стоят как чумы*; *ладавы вэндарев* 'как побитая собака'; *халэвчэ тэдорик недарев* 'тэри вэре'' 'громко, как бранчливые женщины, кричат чайки'

Ez az elem Lehtisalonál is több helyen megtalálható, pl. L. 122, 415 (T) *χōba dařew* 'nuχul'ej'' 'schleppte sich wie ein Fell.' Maga a *tařew* különben a *tařem* 'so határozószónak az alakváltozata, a *tařem* pedig a *ta-* névmástőből ered.

A névutó *to*'' előtagja van meg a következő melléknévi származékban is: (L. Wb. 491) O, T *tolχα* 'ähnlich, -artig', Sj. *to''olχα*, Lj-E *to''orχα*, *šit t.* 'deinergleichen' *t'ukäej t.* 'diesen ähnlich' stb.

A *to*''-előtag a következő déli szamojéd adatokkal függ össze: szelkup (SUST. CXXII, 110) *tōp, toop* 'Rand, Grenze', kamassz *to*'' 'Rand, Kante', CASTRÉNNÁL (Wörterverz. 186) 'das Äusserste' is. Hangtanilag az egyeztetésnek nincs akadálya, hiszen a *tolχα* a nyilván a *-raχα* képzőnek azt a *-laχα, -lχα* variánsát tartalmazza, amely a $(-)$ végű szavakhoz szokott járulni (vö. NJaz. 82). A nyenyec (") a *p folytatása lehet, mint a kamasszban is. A *p* megvan viszont a szelkupban.

Jelentésanilag föl kell tennünk, hogy a szó eredetibb értelmé 'el, ki, külső' lett volna. (Talán olyan névmási tőből, mint a magyar *tova* is?!). Ebből fejlődött volna ki a nyenyecben a 'valakinek a külseje, kinézése, alakja' jelentés, amely a *tolχα to*'' alapszavában kikövetkeztethető. A magyar *külső* szó ilyen fejlődés eredménye, de a német *das Äussere* is hasonló jelentésű.

VI.

A kamassz *tpžq̄* 'mit dem Strom' szó fordul elő az alábbi mondatban: (DONNER-JOKI 88) *peñilo' Btabi d'ayan taz̄* '(die Maus) ging abwärts mit dem Strom'.

A *taz̄* szó föltehetőleg a *ta*- névmástő származéka. A tőhöz az ismerős *-ka*-koaffixum + a **i* lativusrag járulhatott. Az *-*ai*-kapcsolat egy palatális magánhangzóvá olvadt össze, majd e palatális vokális hatására a *k* asszibilálódott. Hasonló asszibiláció gyakran előfordul a kamasszban és a többi szamojéd nyelvben is. PAA-SONEN (Beitr. 185 kk.) számos példával igazolja ezt. A kam. *zet* fosztóképző (pl. *simā-zet* 'szem nélküli, vak') szelkup megfélelése *-kbtł'*, a nganaszan pedig *-kai*, *-gai*. Az enyecben (*-sede*, *-dede*) és a nyenyecben (*-šada*, *-ši*) szintén asszibiláció történt.

A szó tulajdonképpen az ismert *taka*- 'mögött' névutócsalád sarjadéka. A nyenyec *taši* 'hinunter, nieder' s az enyec *tosi* 'nach unten, hinab' a szelkup *takk̄i* 'le, lefelé' stb. határozószavak ugyanolyan fejlemények, mint a kamassz *taz̄*.

VII.

Lehtisalo „Juraksamojedische Volksdichtung“-jában (SUST, XC, 111) fordul elő a *nišajuta ŋil* 'vor ihre Eltern' kifejezés. Ez a példa azért érdekes, mert eddig ez az egyetlen adat a szamojéd nyelvekből az elliptikus duálisra*. RAVILA (FUF. XXVII, 22 kk.) részletesen megvizsgálta az elliptikus duálissal kapcsolatos kérdéseket, s arra a megállapításra jutott, hogy az ilyenféle szerkezet nagyon ritka. Mindössze 3—4 példát idéz az obi-ugor nyelvekből.

Rövidítések

A. = Popova, N. Sz.: Učebnik arifmetiki. Leningrád 1933.

Du. = Jazyki i toponimija Sibiri. I. Tomsk, 1966.

Ketsk. = Dul'zon, A. P.: Ketskije skazki. Tomsk, 1966.

Pr. = Prokofjeva, E. D.: Kniga dlja čtenija. Učebnik dlja vtorogo klassa. Moszkva—Leningrád 1935.

ZP. = Zulev, P. N.: Kniga dlja čtenija. Leningrád 1934.

MISCELLANEA SAMOJEDICA

VON

TIBOR MIKOLA

I.

Das Lativsuffix der absoluten Deklination im Selkupischen ist *-ndi*, *-ti*. Die Variante *-ti* wird bei konsonantisch auslautenden Stämmen gebraucht. IRENE SEBESTYÉN-NÉMETH ist der Meinung, das Suffix *-ndi* sei aus *n* (Lativsuffix) + *d̄i* Pxsg3 zusammengesetzt. Ähnliche Verhältnisse finden wir auch im Kamassischen. Das **t*-Element dieser südsamojedischen Lativsuffixe, das heutige Pxsg3, diene anfangs zur Determination.

Der Verfasser versucht diese Annahme zu unterstützen. Er weist darauf hin, dass die lativischen Nomina possessi im Kamassischen immer das Pxgs3 haben, während in anderen Fällen das Px oft fehlt. Die lativischen Substantive der absoluten Deklination bekommen das Px nur in wenigen Wörtern. Der Gebrauch des determinierenden Px bei den Nomina possessi ist verständlich, weil das Besizwort durch das Possessivverhältnis näher bestimmt wird. Bei den Substantiven der absoluten Dek-

* A *társszerkesztő jegyzete*: Ilyesféle elliptikus szerkezetekre hozok példákat a szölkupból „A szamojéd konnektív — reciprok képző genetikai és areális-tipológiai összefüggései” című sajtó alatt levő cikkemben. Pl. *erajmoge* „szülők”, *ewwezaqi* „anya és fia” stb. — H.P. [e kiadvány tördelésekor megjelent: NyK 71: 62—63].

lination ist das d_i -Element analogisch erschienen, um den Genitiv und Lativ-Dativ zu unterscheiden. Diese Entwicklung konnte sich nur im Selkupischen vollenden.

Auch die nordsamojedischen Sprachen kennen das zusammengesetzte Lativsuffix ($*n + *t_{\bullet}$). Das $*t_{\bullet}$ -Element ihres Suffixes ist aber nicht mit dem Pxg3, sondern mit dem Pxg2 identisch. Da aber in diesen Sprachen das Pxg2 ein sehr oft angewendeter Determinator ist, können wir die Entstehung der nordsamojedischen $*nt_{\bullet}$ -Suffixe auf die oben dargelegte Weise erklären. Die Varianten $-d_{\bullet}$, $-t_{\bullet}$, die zu konsonantischen Wortstämmen treten, sind dadurch zustande gekommen dass der mittlere Laut beim Zusammentreten von drei Konsonanten eliminiert wurde.

II.

IRENE SEBESTYÉN-NÉMETH untersucht solche selkupischen Ausdrücke wie *kuagan par*, *kuakta par*, *kuet-par* 'Schulter-Oberes' usw. Sie ist der Meinung, *kuagan par* sei anders aufgebaut als *kuakta par*. Die Endung $-n$ im ersten Beispiel sei die Genitivendung $-n \sim -t$, das Suffix $-ta$, $-t$ im zweiten aber das Pxg3.

Mit dieser Erklärung können wir nicht einverstanden sein. Im Artikel wird unter anderem darauf aufmerksam gemacht, dass in den Dialekten, in denen das Genitivsuffix $-n$ mit $-t$ nicht wechselt, kommt der Typ *kuakta par* nie vor, obwohl das Pxg3 auch in diesen Dialekten $-t_i$ lautet. Deshalb müssten wir solche Konstruktionen wie *kuakta par* folgenderweise analysieren: $kuak + t$ (Genitivendung) + a (Hiatusilger) + par .

III.

Der Verfasser zergliedert einige interessante selkupische Nomina possessoris und stellt fest, dass das mit Px suffigierte Nomen possessoris auf zweierlei Art aufgebaut werden kann: 1. Nomen + n (Genitivendung) + Px des Genitivs, 2. Nomen + Px des Nominativs + t (Genitivendung). Diese letztere Ausdrucksweise ist sehr selten.

IV.

Der etymologische Zusammenhang von ngn. *kundjeŋ* 'hinein' und nen. *šóhte* wird folgendermassen erklärt: im Nganassanischen: $*k\ddot{u}\eta\check{c}\ddot{u}$ > *kuŋčë* ($\eta!$) > *kuŋde*; im Nenzischen: $*k\ddot{u}\eta\check{c}\ddot{u}$ > $*š\ddot{u}\eta\check{c}\ddot{u}$ > *šonče* > *šóhte*.

V.

Der erste Teil der nenzischen Wörter *tótařew* 'so wie', *to'olxa*, *tolxa* 'ähnlich, -artig' kann mit den folgenden südsamojedischen Wörtern verglichen werden: selk. *tóp* 'Rand, Grenze', kam. *to'* 'Rand, Kante; das Ausserste'.

VI.

Das kamassische *taže* 'mit dem Strom' hat dieselbe Struktur wie das nen. *taši* 'hinunter, nieder': $<ta-$ (Pronominalstamm) + $ka-$ (Koaffixum) + $*i$ (Lativsuffix).

VII.

Zum Schluss führt der Verfasser einen Ausdruck an, in dem ein Beispiel des sogenannten ellyptischen Duals enthalten ist. Diese Art des Duals war bisher unbekannt in den samojedischen Sprachen.